

**Балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын
іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша
мамандарына арналған «Балаларға қосымша білім беру жүйесіндегі
балалардың әлеуметтік-коммуникативтік дамуы»
біліктілікті арттыру курсының білім беру бағдарламасы**

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша мамандарына арналған «Балаларға қосымша білім беру жүйесіндегі балалардың әлеуметтік-коммуникативтік дамуы» біліктілікті арттыру курсының білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) әлеуметтік-педагогикалық бағытта балаларға қосымша білім беруді дамытуға және әрі қарай жетілдіруге қатысты сұрақтарды қамтиды, педагогтердің теориялық, практикалық білімдерін жаңартуды және кәсіби дағдыларын кеңейтуді, оларға оқу-зерттеу қызметін басқару бойынша білімді тереңдетуге және жоғары дамыған түйінді құзыреттілікті қалыптастыруға әдістемелік көмек көрсетуді қарастырады.

2. Бағдарлама Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК педагогтердің кәсіби қиындықтары мен қажеттіліктерін сауалнама жүргізу арқылы диагностикалау, сондай-ақ талдау жолымен әзірленді.

3. Біліктілікті арттыру курсының (бұдан әрі – Курс) ұзақтығы 80 сағатты құрайды. Сабақ кестесін құрастыру барысында ғылым мен педагогикалық технологиялардың жаңартылуын ескере отырып, бағдарлама тақырыбына өзгеріс енгізуге болады.

4. Курстың білім беру үдерісі оқытудың интерактивті формаларын қамтиды: дәріс, практикалық сабақ, шығармашылық шеберхана, шеберлік сынып, шағын топтарда жұмыс, дөңгелек үстел, конференция, тренинг, жобаларды қорғау.

5. Бағдарлама балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын қосымша білім беру ұйымдары педагогтерінің кәсіби және педагогикалық шеберліктерін жетілдіруге бағытталған.

6. Бағдарлама жинақталған тәжірибесін таратқан педагогтермен тікелей байланысуға, олардың қызметін инновациялық тұрғыдан талдау және зерделенген тәжірибесі негізінде педагогикалық қызметтің вариативтік моделін құруға мүмкіндік береді.

7. Бағдарлама оқыту бағдарламаларын жүргізу әдістемелерін дамытуға және жетілдіруге, заманауи жоғары технологиялық құралдарды пайдалану технологиясы мен сандық дағдыларды қолдану арқылы педагогтердің шығармашылық әлеуетін танытуға ықпал етеді.

2-тарау. Глоссарий

8. Бағдарламада қолданылатын ұғымдар:

1) әлеуметтік-коммуникативтік даму – балаға қоғамда осы қоғамның толыққанды мүшесі ретінде өз орнын табуға мүмкіндік беретін процесс, мазмұны белгілі бір қоғам, әлеуметтік қабат және әр жаста ерекше әмбебап құралдардың кең жиынтығымен жүзеге асырылады;

2) әлеуметтену – тұлғаның әлеуметтік жүйеге араласуы, әлеуметтік ортаға оның әлеуметтік нормаларын, ережелері мен құндылықтарын, білімге, қоғамға табысты қызмет етуге мүмкіндік беретін дағдыларды игеру арқылы араласу үдерісі;

3) әскери-патриоттық клуб – балалар мен жасөспірімдерді патриоттық тәрбиелеумен, салауатты өмір салтын насихаттаумен айналысатын қоғамдық ұйым;

4) балаларға қосымша білім беру – баланың зияткерлік, рухани-адамгершілік, дене бітімін жетілдірудегі білім беру қажеттіліктерін жан-жақты қанағаттандыруға бағытталған білім берудің түрі; меншік түріне және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан қосымша білім беру ұйымдары ұсынатын қызмет;

5) балалар қоғамдық бірлестіктері – әлеуметтік тәжірибені жинақтау, құндылық бағдарларын қалыптастыру және өзін-өзі жүзеге асыру мақсатында біріккен балалар мен ересектердің бірлескен іс-қимылдарын білдіретін әлеуметтік қозғалыс;

6) өзін-өзі жүзеге асыру – белгілі бір іс-әрекет арқылы адамның құлшынысын, оның әлеуеті мен талантын іске асыру.

3-тарау. Бағдарлама тақырыптары

9. Теориялық және практикалық академиялық сағаттар саны көрсетілген Бағдарлама тақырыптары:

1) нормативтік құқықтық модуль – 6 сағат (6 – теория).

Кіріспе. Қазақстан Республикасында балаларға қосымша білім беру: жағдайы және даму келешегі – 2 сағат (2 – теория).

Балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың қызметтерін реттейтін заңнамалық және нормативтік құқықтық негіздері – 2 сағат (2 – теория).

Білім беру ұйымдарындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес шаралары – 2 сағат (2 – теория);

2) психологиялық-педагогикалық модуль – 22 сағат (10 – теория, 12 – практика).

Балалар қоғамдық ұйымдары мен әскери-патриоттық клубтар қызметінің психологиялық-педагогикалық аспектілері – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Бала жағдайының психологиялық-педагогикалық диагностикасы – 6 сағат (2 – теория, 4 – практика).

Балалар бірлестігі жағдайында STEM - білім беру арқылы өзара әрекеттесу психологиясы – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Әскери-патриоттық клубтарда оқушы тұлғасының қалыптасуын жүйелі психологиялық сүйемелдеу – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Әскери-патриоттық клубтың әлеуметтік-психологиялық климатының ерекшелігі – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика);

3) теориялық-технологиялық модуль – 26 сағат (14 – теория, 12 – практика).

STEM білім беру – қосымша білім берудегі педагогикалық технологиялар – 2 сағат (2 – теория).

Білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыруға ықпал ететін STEM-білім беруді енгізу – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Балаларға арналған қосымша білім беру жүйесінде білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыру үдерісін әдістемелік қамтамасыз ету – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Әлеуметтік-педагогикалық бағыттағы балаларға арналған қосымша білім беру тәжірибесіндегі заманауи педагогикалық технологиялар – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыстағы инновациялық технологиялар – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Балалар қозғалысы – балалардың әлеуметтік белсенділігін, бастамаларын, азаматтық ұстанымын қалыптастыру шарттарының бірі. Балалар қоғамдық ұйымы мен бірлестігін құру алгоритмі – 2 сағат (2 – теория).

Балаларға арналған жалпы орта және қосымша білім берудің өзара әрекеттесуіне ықпал ететін кіріктіру тәсілдері – 2 сағат (2 – теория).

Балаларға арналған қосымша білім беру жүйесіндегі азаматтық қоғамдастықпен ынтымақтасу әдістемесі – 2 сағат (2 – практика).

«Қатерлі топтағы» және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қосымша білім берумен қамту жүйесін дамыту – 2 сағат (2 – практика);

4) практикаға бағдарланған модуль – 26 сағат (8 – теория, 18 – практика).

Балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында балаларды әлеуметтік тәрбиелеудің инновациялық бағыттары – 2 сағат (2 – теория).

Балалар бірлестігінің коммуникативтік ортасындағы тренинг және коучинг технологиялары – 4 сағат (4 – практика).

Балаларға арналған қосымша білім берудің сапасы мен тиімділігін арттырудың интерактивті формалары мен әдістері – 4 сағат (2 – теория, 2 – практика).

Оқушылардың әлеуметтік-тұлғалық дамуы бойынша білім беру ұйымдарындағы STEM – 2 сағат (2 – практика).

Балаларға қосымша білім беру бағдарламасын әзірлеу – 2 сағат (2 – теория).

Қосымша білім беру жағдайында балалармен тәжірибелік-эксперименттік жұмыс – 2 сағат (2 – практика).

Балалар қоғамдық қозғалысының жұмысын ұйымдастырудағы инновациялық тәсілдер – 2 сағат (2 – практика).

Әскери-патриоттық клубтардың құрылымы, функциялары және мәні. Әскери-патриоттық клубтар қызметінің негізгі бағыттары – 2 сағат (2 – практика).

Аула клубтары және басқа да бос уақытты қамтитын ұйымдар арқылы тұрғылықты жері бойынша балалармен жұмысты ұйымдастыру – 2 сағат (2 – практика).

Балалар қоғамдық ұйымдарында бала тұлғасын тәрбиелеу – 2 сағат (2 – теория).

Балалар және жастар қоғамдық бірлестіктерінің азаматтық және шығармашылық қызметінің түрлі нысандарын ұйымдастыруда балалар-жасөспірімдер бастамалары. Жоба қорғау – 2 сағат (2 – практика).

Барлығы – 80 академиялық сағат: теория – 38, практика – 42.

4-тарау. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

10. Бағдарлама мақсаты: балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша мамандардың білімін жаңарту және кәсіби шеберлігін жетілдіруге жағдай жасау.

11. Бағдарлама мақсатына жету үшін келесі міндеттер айқындалған:

1) тыңдаушыларды балаларға қосымша білім беру жүйесінің заңнамалық және нормативтік құқықтық актілеріндегі, балаларға қосымша білім беру мазмұнындағы жаңартулармен, оқытудың заманауи білім беру технологияларымен таныстыру;

2) балаларға қосымша білім беру жағдайында тәрбиелеудің әртүрлі түрлеріне кіріктірілген тәсілдерді енгізу;

3) балаларға қосымша білім берудің нақты оқу пәні мәнмәтінінде педагогикалық қызметтің жекелеген компоненттерін немесе тұтас білім беру процесін жобалау;

4) педагогтерге әдістемелік және практикалық көмек көрсету.

12. Біліктілікті арттыру курсының соңында балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша мамандардың білімдері жаңартылады және кәсіби құзыреттілік дағдылары жетілдіріледі.

Курс соңында тыңдаушылар:

1) біледі:

балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың қызметін реттейтін заңнамалық және нормативтік құқықтық негіздерін;

Қазақстан Республикасында балаларға қосымша білім беруді дамытудың жағдайы мен даму келешегін;

білім беру ұйымдарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы шараларды;

«Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясы, «Рухани жаңғыру» бағдарламасы негізінде балалармен және жасөспірімдермен тәрбие жұмысының бағыттарын;

тәрбиенің негізгі принциптерін (гуманизм, патриотизм, руханилық, төзімділік және т. б.);

білім берудегі жүйелік, құзыреттілік және іс-әрекет тәсілдерінің мәнін.

2) меңгереді:

балалардың әлеуметтік-коммуникативтік дамуының психологиялық-педагогикалық аспектілерін қолдануды;

қосымша білім беру жағдайында STEM - білім беру арқылы бала жағдайының психологиялық-педагогикалық диагностикасын және өзара іс-қимыл психологиясын өткізуді;

балалардың тұлғалық қалыптасуын және ұжымдағы әлеуметтік-психологиялық климаттың ерекшелігін жүйелі психологиялық сүйемелдеуді қолдануды.

3) дағдысын қалыптастырады:

STEM білім беру – қосымша білім берудегі педагогикалық технологиялар және білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыруға ықпал ететін STEM-білім беруді енгізуді;

балаларға арналған қосымша білім беру жүйесінде білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыру үдерісін әдістемелік қамтамасыз етуді;

қосымша білім беру жағдайында балалармен жұмыс жасаудағы инновациялық технологияларды;

балаларға арналған қосымша білім беру жүйесінде балалар қоғамдық ұйымын құру алгоритмдерін және азаматтық қауымдастықпен ынтымақтастық әдістемесін.

5-тарау. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны

13. Бағдарлама құрылымы:

1) жалпы ережелер;

2) глоссарий;

3) бағдарлама тақырыптары;

4) бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері;

- 5) бағдарламаның құрылымы мен мазмұны;
- 6) оқу процесін ұйымдастыру;
- 7) бағдарламаның оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуі;
- 8) оқыту нәтижелерін бағалау;
- 9) курстан кейінгі қолдау;
- 10) негізгі және қосымша әдебиеттер тізімімен қамтылады.

14. Бағдарламаның мазмұны төрт модульден тұрады:

- 1) нормативтік құқықтық;
- 2) психологиялық-педагогикалық;
- 3) теориялық-технологиялық;
- 4) практикаға бағдарланған.

15. Нормативтік құқықтық модуль балаларға қосымша білім берудің заңнамалық, нормативтік құқықтық базасының жаңару, қазақстандық білімнің жаңғыру бағыттары бойынша сұрақтарды ашады.

Модульдің болжамды тақырыптары:

1) Қазақстан Республикасында балаларға қосымша білім беру: жағдайы және даму келешегі;

2) балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың қызметтерін реттейтін заңнамалық және нормативтік құқықтық негіздері;

3) білім беру ұйымдарындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес шаралары.

16. Психологиялық-педагогикалық модуль жас ерекшеліктерін ескере отырып, балаларды тәрбиелеудің, бала тұлғасын дамытудың психологиялық-педагогикалық аспектілері туралы білімдерін жетілдіруді болжайды, педагогикалық ұжымдағы тұлғааралық қарым-қатынас және шиеленістердің алдын алу мәселелерін қарастырады.

Модульдің болжамды тақырыптары:

1) балалар қоғамдық ұйымдары мен әскери-патриоттық клубтар қызметінің психологиялық-педагогикалық аспектілері;

2) бала жағдайының психологиялық-педагогикалық диагностикасы;

3) балалар бірлестігі жағдайында STEM - білім беру арқылы өзара әрекеттесу психологиясы;

4) әскери-патриоттық клубтарда оқушы тұлғасының қалыптасуын жүйелі психологиялық сүйемелдеу;

5) әскери-патриоттық клубтың әлеуметтік-психологиялық климатының ерекшелігі.

17. Теориялық-технологиялық модуль дәстүрлі және жаңа педагогикалық, жобалық және зерттеу технологияларын, музыкалық қызметтің мазмұны мен нысандарын, оларды қолдану ерекшеліктерін, негізгі күтілетін нәтижелерді ашады.

Модульдің болжамды тақырыптары:

1) STEM білім беру – қосымша білім берудегі педагогикалық

технологиялар;

2) білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыруға ықпал ететін STEM-білім беруді енгізу;

3) балаларға арналған қосымша білім беру жүйесінде білім алушының әлеуметтік бағдарланған тұлғасын қалыптастыру үдерісін әдістемелік қамтамасыз ету;

4) әлеуметтік-педагогикалық бағыттағы балаларға арналған қосымша білім беру тәжірибесіндегі заманауи педагогикалық технологиялар;

5) қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыстағы инновациялық технологиялар;

6) балалар қозғалысы - балалардың әлеуметтік белсенділігін, бастамаларын, азаматтық ұстанымын қалыптастыру шарттарының бірі. Балалар қоғамдық ұйымы мен бірлестігін құру алгоритмі;

7) балаларға арналған жалпы орта және қосымша білім берудің өзара әрекеттесуіне ықпал ететін кіріктіру тәсілдері;

8) балаларға арналған қосымша білім беру жүйесіндегі азаматтық қоғамдастықпен ынтымақтасу әдістемесі;

9) «Қатерлі топтағы» және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қосымша білім берумен қамту жүйесін дамыту.

18. Практикаға бағдарланған модуль практикаға бағдарланған білім беруге көшу жағдайында педагогикалық қызметті жетілдіруге, практикалық сабақтар барысында меңгерілуі мүмкін инновациялық жобаларды іске асыруға ықпал етеді.

Модульдің болжамды тақырыптары:

1) балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында балаларды әлеуметтік тәрбиелеудің инновациялық бағыттары;

2) балалар бірлестігінің коммуникативтік ортасындағы тренинг және коучинг технологиялары;

3) балаларға арналған қосымша білім берудің сапасы мен тиімділігін арттырудың интерактивті формалары мен әдістері;

4) оқушылардың әлеуметтік-тұлғалық дамуы бойынша білім беру ұйымдарындағы STEM;

5) балаларға қосымша білім беру бағдарламасын әзірлеу;

6) қосымша білім беру жағдайында балалармен тәжірибелік-эксперименттік жұмыс;

7) балалар қоғамдық қозғалысының жұмысын ұйымдастырудағы инновациялық тәсілдер;

8) әскери-патриоттық клубтардың құрылымы, функциялары және мәні. Әскери-патриоттық клубтар қызметінің негізгі бағыттары;

9) аула клубтары және басқа да бос уақытты қамтитын ұйымдар арқылы тұрғылықты жері бойынша балалармен жұмысты ұйымдастыру;

10) балалар қоғамдық ұйымдарында бала тұлғасын тәрбиелеу;

11) балалар және жастар қоғамдық бірлестіктерінің азаматтық және шығармашылық қызметінің түрлі нысандарын ұйымдастыруда балалар-жасөспірімдер бастамалары.

6-тарау. Оқу процесін ұйымдастыру

19. Оқу процесін ұйымдастыру аудиториялық және қашықтан оқыту түрінде сабақтар өткізуді, сондай-ақ, тыңдаушылардың өз бетінше жұмыс жасауын қарастырады.

20. Бағдарлама педагогтердің шығармашылығын көрсету үшін дәстүрлі және инновациялық тәсілдерді қолдана отырып, қажетті жағдай жасайды. Бағдарлама педагогтердің шығармашылығын таныту үшін дәстүрлі және инновациялық тәсілдерді қолдана отырып, қажетті жағдай жасайды. Бағдарлама заманауи талаптарға сәйкес балаларға қосымша білім беру қызметін және даму үдерісін заңнамалық және нормативтік құқықтық, ғылыми-зерттеу, бағдарламалық-әдістемелік, практикалық қамтамасыз етуге және Қазақстан Республикасының қосымша білім беру сапасын жетілдіру бойынша мақсаттылық, тұтастық және әрекеттердің жүйелілігін қамтамасыз етуге бағытталған теориялық және практикалық сабақтарды қамтиды.

21. Оқу процесі оқытудың интерактивті әдістері арқылы жүзеге асырылады: пікірсайыстар, тренингтер, бейнефильмдерді талқылау, мәселелерді бірге шешу, жобаларды қорғау.

22. Курс тыңдаушыларының мақсатты тобы: меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша мамандары.

7-тарау. Бағдарламаның оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуі

23. Оқу-әдістемелік қамтамасыз ету – бұл Бағдарламаның модульдері бойынша қажетті барлық оқу-әдістемелік құжаттардың және материалдардың көмегімен қосымша білім беру ұйымдарының педагогтері мен бейіні бойынша мамандарын оқытуды ұйымдастыру және оны іске асыру үшін қажетті жиынтық.

24. Оқу-әдістемелік қамтамасыз ету мынадай материалдардан тұрады.
оқу-әдістемелік құралдар;
тренер/оқытушы/тьютор, тыңдаушыға арналған әдістемелік ұсынымдар;
дәріс конспектісі;
практикалық сабақтар бойынша құралдар;
білуін, меңгеруін, дағдысын бақылау материалдары;
гlossарий (анықтамалық, сөздік);

таныстырылым және үлестірмелі материалдар;
 практикалық сабақтың әдістемелік материалдары;
 аудио, бейне және мультимедиялық материалдар;
 негізгі, қосымша әдебиеттер ретінде тыңдаушыларға ұсынылатын оқу әдебиеттерінің тізімдері және басқалар.

Оқу-әдістемелік кешендер басылымдық (кітаптар, кітапшалар) нұсқасында, электронды түрінде де қолданылуы мүмкін.

25. Оқу-әдістемелік қамтамасыз ету Бағдарламаның модульдері бойынша:

1) нормативтік-құқықтық модуль – Қазақстан Республикасының білім мәселелері бойынша заңнамалық және нормативтік-құқықтық актілерімен;

2) психологиялық-педагогикалық модуль – электрондық оқыту ресурстарымен (аудио-, бейне- материалдары, анимация және суретпен сипаттау), тренингтің, практикалық сабақтың әдістемелік материалдарымен;

3) теориялық-технологиялық модуль – оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша бағдарламалармен, білім мазмұнын жаңарту бойынша әдістемелік ұсынымдармен, оқу-әдістемелік құралдарымен, оқу-анықтамалық (глоссарий, анықтамалық, сөздік және басқа) материалдарымен;

4) практикаға бағдарланған модуль – заманауи оқу-әдістемелік кешендердің, практикалық сабақтардың, шеберлік сыныптардың, тренингтердің, таныстырылым материалдарының әзірлемелерімен;

5) әр модуль – басылып шыққан немесе электронды нұсқадағы дәрістердің конспектілерімен іске асырылады.

8-тарау. Оқу нәтижелерін бағалау

26. Курс соңында балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын ұйымдардың педагогтері мен бейіні бойынша мамандардың білімдерін жаңарту, толықтыру және кәсіби құзыреттілік дағдыларын жетілдіру қарастырылады.

27. Оқу процесінің соңында тыңдаушылардың білімдерін бақылау және бағалау мақсатында (таңдау бойынша):

1) жобаны презентациялау;

2) қорытынды тестілеу жүргізіледі.

28. Курстың қорытындысы бойынша тест тапсырмалары:

1) білім беру жүйесіндегі заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерді;

2) қосымша білім беру ұйымдарын басқаруға заманауи тәсілдерді;

3) шығармашылық қызмет үдерісінде психологиялық-педагогикалық аспектілерді;

4) оқытудың инновациялық технологиялары мен әдістерін білуге қатысты сұрақтарды қамтиды.

29. Курстың қорытындысы бойынша жобаның тұсаукесері зерттеу

жұмысын жеке немесе оқыған модульдер бойынша топта қорғауды қарастырады.

30. Бағдарламаны іске асырудың қорытындысы бойынша бақылау жұмысын бағалау өлшемдері.

«Сынақ» (тест: 50 пайыз және одан жоғары) – педагог және бейіні бойынша маман орындалған тапсырманың проблемалық саласын біледі, шешілетін проблеманың бастапқы себептерін түсінеді, тапсырманы орындау үшін білімдерін қолданады, проблеманы шешу үшін тәсілдерді (әдістер, құралдар, нысандар, аспаптар және тағы басқа) талдайды және жинақтайды, күнделікті практика проблемаларын шешу үшін тапсырманы орындау маңыздылығын бағалайды.

«Сынақтан өтпейді» (тест: 50 пайыздан төмен) – педагог және бейіні бойынша маман орындалған тапсырманың проблемалық саласын жеткіліксіз біледі, шешілетін проблеманың бастапқы себептерін түсінбейді, тапсырманы орындау үшін білімдерін қолданбайды, проблеманы шешу үшін тәсілдерді (әдістер, құралдар, нысандар, аспаптар және тағы басқа) талдай алмайды және жинақтай алмайды, күнделікті практика проблемаларын шешу үшін тапсырманы орындау маңыздылығын төмен бағалайды.

9-тарау. Курстан кейінгі қолдау

31. Курстан кейінгі қолдау педагогтің жеке міндеттерін шешуге бағдарланған, мынадай элементтерден тұрады: өзін анықтауы, құзыреттілігінің өзектілігі, кері байланыс, үздіксіздік. Курстан кейінгі кезең толық жасалған рефлексияны, Курстан соң олардың іске асыратын қызметі туралы шығармашылық есебін болжайды.

32. Курстан кейінгі қолдау көрсетуде педагогтің қызметіне мынадай нысандар қолданылады:

- 1) кәсіби дамуының нәтижелері;
- 2) педагог Курс өткен соң бірінші күнтізбелік жыл ішінде үштен кем емес өзіндік жұмысын ұйымдастыру және өткізу;
- 3) Курстан өткен және алған білімін, біліктілігін, дағдыларын жұмыс тәжірибесінде қолданатын педагогтерді тәжірибе алмасу бойынша іс-шараларға қатысуға тарту, олардың іс-тәжірибесін көпшілік алдында мойындау;
- 4) Курс бағдарламасына түзету енгізу.

33. Педагогтің қызметіне курстан кейінгі қолдау көрсету мониторингі үш жыл бойы жылына бір рет сырттай немесе қашықтық нысанында өткізіледі.

34. Курстан соң әр тындаушы кәсіби дамуының жеке жоспарын даярлайды және курс ұйымдастырушыларына шығармашылық есебін жібереді.

10-тарау. Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі

35. Курстың оқу процесін жүргізу барысында қолданылатын негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі:

1) «Қосымша білім беру жағдайында білім алушылардың әлеуметтік-тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру» әдістемелік ұсынымдар – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2012 ж.;

2) «Қазақстан Республикасының қосымша білім беру жүйесі ұйымдарындағы балаларды әлеуметтік тәрбиелеудің инновациялық бағыттары» әдістемелік ұсынымдар – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2013 ж.;

3) Шиеленістік жағдайларды шешу, толеранттылық және әр алуан мәдени ортада әрекеттесу бойынша әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру. Білім беру жүйесінің басшыларына, психологтарына, педагогтеріне және әлеуметтік қызметкерлеріне арналған әдістемелік құрал. Асылбекова Л.У. – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2013 ж.;

4) Денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2014 ж.;

5) «Жобалық қызмет құралдарымен білім алушылардың әлеуметтік-экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру» әдістемелік ұсынымдар – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2014 ж.;

6) «Қауіп-қатер» тобындағы балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды қосымша білім берумен қамту жүйесін дамыту» әдістемелік ұсынымдар – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Астана, 2015 ж.;

7) Қазақстан Республикасында балаларға қосымша білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері – «Республикалық қосымша-білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК, Нұр-Сұлтан, 2019 ж.;

8) «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері, 2019 ж.;

9) Интегрированная совместная деятельность с детьми раннего возраста: Изобразительная деятельность и знакомство с окружающим миром. Никитина А.В. 2012 ж.;

10) Технологии активного социально-педагогического взаимодействия (тренинги, игры, дискуссии) в обеспечении психологической безопасности образовательного процесса. Оганесян Н.Т. 2013 ж.;

11) Самообразование детей и подростков. Фадеева А.П. 2010 ж.

**Образовательная программа курса повышения квалификации
«Социально-коммуникативное развитие детей в системе дополнительного
образования детей» для педагогов и специалистов по профилю
организаций, реализующих образовательные программы
дополнительного образования детей**

Глава 1. Общие положения

1. Образовательная программа курса повышения квалификации «Социально-коммуникативное развитие детей в системе дополнительного образования детей» для педагогов и специалистов по профилю организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей (далее – Программа), включает в себя круг вопросов социально-педагогического направления, предусматривает обновление теоретических, практических знаний и расширение профессиональных навыков педагогов, оказание им методической помощи в углублении знаний по руководству учебно-исследовательской деятельностью и формированию высоко развитыми ключевыми компетенциями.

2. Программа разработана РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования» Министерства образования и науки Республики Казахстан на основе диагностики путем анкетирования профессиональных затруднений и потребностей педагогов, также анализа.

3. Продолжительность Курса повышения квалификации (далее – Курс) составляет 80 часов. При составлении расписания допускаются изменения в тематике Программы с учетом обновлений науки и педагогических технологий.

4. Образовательный процесс Курса включает интерактивные формы обучения: лекция, практическое занятие, творческая мастерская, мастер-класс, работа в малых группах, круглый стол, конференция, тренинг, защита проектов.

5. Программа направлена на совершенствование профессионального и педагогического мастерства педагогов организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей.

6. Программа позволяет напрямую взаимодействовать с педагогическими работниками, обобщившими накопленный опыт, проанализировавшими свою деятельность с точки зрения инновационности и на основе изученного опыта спроектировать вариативную модель педагогической деятельности.

7. Программа способствует развитию и совершенствованию методики ведения обучающих программ, проявлению творческого потенциала педагогов с применением цифровых навыков и технологий использования современных высокотехнологичных инструментов.

Глава 2. Глоссарий

8. Понятия, используемые в Программе:

1) социально-коммуникативное развитие – процесс, позволяющий ребенку занять свое место в обществе в качестве полноценного члена этого общества, осуществляется широким набором универсальных средств, содержание которых специфично для определенного общества, социального слоя и возраста;

2) социализация – процесс интеграции индивида в социальную систему, вхождение в социальную среду через овладение её социальными нормами, правилами и ценностями, знаниями, навыками, позволяющими ему успешно функционировать в обществе;

3) военно-патриотический клуб – общественная организация, занимающаяся патриотическим воспитанием детей и подростков, пропагандой здорового образа жизни;

4) дополнительное образование детей – вид образования, направленный на всестороннее удовлетворение образовательных потребностей ребенка в интеллектуальном, духовно-нравственном, физическом совершенствовании; услуга, предоставляемая организациями дополнительного образования независимо от формы собственности и ведомственной принадлежности;

5) детские общественные объединения – социальное движение, представляющее совместные действия детей и взрослых, объединившихся с целью накопления социального опыта, формирования ценностных ориентаций и самореализации;

6) самореализация – воплощение задатков человека, его потенциала и талантов через определенную деятельность.

Глава 3. Тематика Программы

9. Тематика Программы с указанием количества теоретических и практических академических часов:

1) нормативный правовой модуль – 6 часов (6 – теория).

Введение. Дополнительное образование детей в Республике Казахстан: состояние и перспективы развития – 2 часа (2 – теория).

Законодательные и нормативные правовые основы регулирования деятельности организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей – 2 часа (2 – теория).

Антикоррупционные меры в организациях образования – 2 часа (2 – теория);

2) психолого-педагогический модуль – 22 часов (10 – теория, 12 – практика).

Психолого-педагогические аспекты деятельности детских общественных организаций и военно-патриотических клубов – 4 часа (2 – теория, 2 –

практика).

Психолого-педагогическая диагностика состояния ребенка – 6 часов (2 – теория, 4 – практика).

Психология взаимодействия через STEM - образование в условиях детского объединения – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Системное психологическое сопровождение становления личности школьника в военно-патриотических клубах – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Специфика социально-психологического климата военно-патриотического клуба – 4 часа (2 – теория, 2 – практика);

3) теоретико-технологический модуль – 26 часов (14 – теория, 12 – практика).

STEM образование – педагогические технологии в дополнительном образовании – 2 часа (2 – теория).

Внедрение STEM-образования, способствующего формированию социально ориентированной личности обучающегося – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Методическое обеспечение процесса формирования социально ориентированной личности обучающегося в системе дополнительного образования для детей – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Современные педагогические технологии в практике дополнительного образования для детей социально-педагогического направления – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Инновационные технологии в работе с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях дополнительного образования – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

Детское движение как одно из условий формирования социальной активности, инициативы, гражданской позиции детей. Алгоритм создания детской общественной организации и объединения – 2 часа (2 – теория).

Интеграционные подходы, способствующие взаимодействию общего среднего и дополнительного образования для детей – 2 часа (2 – теория).

Методика сотрудничества с гражданским сообществом в системе дополнительного образования для детей – 2 часа (2 – практика).

Развитие системы занятости дополнительным образованием детей из «группы риска» и с особыми образовательными потребностями – 2 часа (2 – практика);

4) практико-ориентированный модуль – 26 часов (8 – теория, 18 – практика).

Инновационные направления социального воспитания детей в организациях образования, реализующих программы дополнительного образования – 2 часа (2 – теория).

Технологии тренинга и коучинга в коммуникативной среде детского объединения – 4 часа (4 – практика).

Интерактивные формы и методы повышения качества и эффективности

дополнительного образования для детей – 4 часа (2 – теория, 2 – практика).

STEM - образование в организациях образования по социально-личностному развитию школьников – 2 часа (2 – практика).

Разработка образовательной программы дополнительного образования детей – 2 часа (2 – теория).

Опытно-экспериментальная работа с детьми в условиях дополнительного образования – 2 часа (2 – практика).

Инновационные подходы в организации работы детского общественного движения – 2 часа (2 – практика).

Структура, функции и сущностные характеристики военно-патриотических клубов. Основные направления деятельности военно-патриотических клубов – 2 часа (2 – практика).

Организация работы с детьми по месту жительства через дворовые клубы и другие досуговые организации – 2 часа (2 – практика).

Воспитание личности ребенка в детских общественных организациях – 2 часа (2 – теория).

Детско-юношеские инициативы в организации различных форм гражданской и творческой деятельности детских и молодежных общественных объединений. Защита проектов – 2 часа (2 – практика).

Всего – 80 академических часов: теория – 38, практика – 42.

Глава 4. Цель, задачи и ожидаемые результаты Программы

10. Цель Программы: создание условий для обновления знаний и совершенствования профессионального мастерства педагогов и специалистов по профилю организаций социально-педагогического направления дополнительного образования детей.

11. Для достижения цели Программы определены следующие задачи:

1) ознакомление слушателей с обновлениями в законодательных и нормативных правовых актах системы дополнительного образования детей, содержании дополнительного образования детей, современных образовательных технологиях обучения;

2) внедрение интегрированных подходов к различным видам воспитания в условиях дополнительного образования детей;

3) проектирование отдельных компонентов педагогической деятельности или целостного образовательного процесса в контексте конкретного учебного предмета дополнительного образования детей;

4) оказание методической и практической помощи педагогам.

12. По завершении Курса у педагогов и специалистов по профилю организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей, будут обновлены знания и совершенствованы навыки профессиональной компетентности.

По завершении Курса слушатели:

1) знают:

законодательные и нормативные правовые основы регулирования деятельности организаций образования, реализующих образовательные программы дополнительного образования для детей;

состояние и перспективы развития дополнительного образования детей в Республике Казахстан;

антикоррупционные меры в организациях образования;

направления воспитательной работы с детьми и подростками на основе общенациональной идеи «Мәңгілік ел», программы «Рухани жаңғыру»;

основные принципы воспитания (гуманизм, патриотизм, духовность, толерантность и др.);

сущность системного, компетентностного и деятельностного подходов в образовании.

2) умеют:

пользоваться психолого-педагогическими аспектами социально-коммуникативного развития детей;

проводить психолого-педагогическую диагностику состояния ребенка и психологию взаимодействия через STEM-образование в условиях дополнительного образования;

применять системное психологическое сопровождение становления личности детей и специфику социально-психологического климата в коллективе.

3) владеют:

педагогическими технологиями в дополнительном образовании, внедряют STEM-образование, способствующее формированию социально ориентированной личности;

методическими обеспечениями процесса формирования социально ориентированной личности в системе дополнительного образования для детей;

инновационными технологиями в работе с детьми в условиях дополнительного образования;

алгоритмами создания детской общественной организации и объединения и методикой сотрудничества с гражданским сообществом в системе дополнительного образования для детей.

Глава 5. Структура и содержание Программы

13. Структура Программы:

1) общие положения;

2) глоссарий;

3) тематика Программы;

4) цель, задачи и ожидаемые результаты Программы;

- 5) структура и содержание Программы;
- 6) организация учебного процесса;
- 7) учебно-методическое обеспечение Программы;
- 8) оценивание результатов обучения;
- 9) посткурсовое сопровождение;
- 10) список основной и дополнительной литературы.

14. Содержание Программы состоит из четырех модулей:

- 1) нормативный правовой;
- 2) психолого-педагогический;
- 3) теоретико-технологический;
- 4) практико-ориентированный.

15. Нормативный правовой модуль раскрывает вопросы по обновлению законодательной, нормативной правовой базы дополнительного образования детей, направления модернизации казахстанского образования.

Примерные темы модуля:

- 1) дополнительное образование детей в Республике Казахстан: состояние и перспективы развития;
- 2) законодательные и нормативные правовые основы регулирования деятельности организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей;
- 3) антикоррупционные меры в организациях образования.

16. Психолого-педагогический модуль предполагает совершенствование знаний о психолого-педагогических аспектах воспитания детей, развития личности обучающегося с учетом возрастных особенностей, рассматривает проблемы межличностного общения в педагогическом коллективе и преодоление межличностных конфликтов.

Примерные темы модуля:

- 1) психолого-педагогические аспекты деятельности детских общественных организаций и военно-патриотических клубов;
- 2) психолого-педагогическая диагностика состояния ребенка;
- 3) психология взаимодействия через STEM - образование в условиях детского объединения;
- 4) системное психологическое сопровождение становления личности школьника в военно-патриотических клубах;
- 5) специфика социально-психологического климата военно-патриотического клуба.

17. Теоретико-технологический модуль раскрывает традиционные и новые педагогические, проектные и исследовательские технологии, содержание и формы музыкальной деятельности, особенности их применения, основные ожидаемые результаты.

Примерные темы модуля:

- 1) STEM образование – педагогические технологии в дополнительном образовании;

2) внедрение STEM-образования, способствующего формированию социально ориентированной личности обучающегося;

3) методическое обеспечение процесса формирования социально ориентированной личности обучающегося в системе дополнительного образования для детей;

4) современные педагогические технологии в практике дополнительного образования для детей социально-педагогического направления;

5) инновационные технологии в работе с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях дополнительного образования;

6) детское движение как одно из условий формирования социальной активности, инициативы, гражданской позиции детей. Алгоритм создания детской общественной организации и объединения;

7) интеграционные подходы, способствующие взаимодействию общего среднего и дополнительного образования для детей;

8) методика сотрудничества с гражданским сообществом в системе дополнительного образования для детей;

9) развитие системы занятости дополнительным образованием детей из «группы риска» и с особыми образовательными потребностями.

18. Практико-ориентированный модуль способствует совершенствованию педагогической деятельности в условиях перехода к практико-ориентированному образованию, реализации инновационных проектов, освоение которых возможно в ходе практических занятий.

Примерные темы модуля:

1) инновационные направления социального воспитания детей в организациях образования, реализующих программы дополнительного образования;

2) технологии тренинга и коучинга в коммуникативной среде детского объединения;

3) интерактивные формы и методы повышения качества и эффективности дополнительного образования для детей;

4) STEM - образование в организациях образования по социально-личностному развитию школьников;

5) разработка образовательной программы дополнительного образования детей;

6) опытно-экспериментальная работа с детьми в условиях дополнительного образования;

7) инновационные подходы в организации работы детского общественного движения;

8) структура, функции и сущностные характеристики военно-патриотических клубов. Основные направления деятельности военно-патриотических клубов;

9) организация работы с детьми по месту жительства через дворовые клубы и другие досуговые организации;

- 10) воспитание личности ребенка в детских общественных организациях;
- 11) детско-юношеские инициативы в организации различных форм гражданской и творческой деятельности детских и молодежных общественных объединений.

Глава 6. Организация учебного процесса

19. Организация учебного процесса предусматривает проведение занятий в аудиторной и дистанционной формах, а также самостоятельную работу слушателя.

20. Программа предоставляет необходимые условия для проявления творчества педагогов с применением традиционных и инновационных методов. Программа включает теоретические и практические занятия по законодательному и нормативному правовому, научно-исследовательскому, программно-методическому, практическому обеспечению процесса функционирования и развития дополнительного образования детей и призван обеспечить целенаправленность, целостность и системность действий по совершенствованию качества дополнительного образования Республики Казахстан в соответствии с современными требованиями.

21. Образовательный процесс включает интерактивные методы обучения: дискуссии, тренинги, обсуждение видефильмов, совместное решение вопросов, защиту проектов.

22. Целевая группа слушателей Курса: педагоги и специалисты по профилю организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей, независимо от ведомственной принадлежности и форм собственности.

Глава 7. Учебно-методическое обеспечение Программы

23. Учебно-методическое обеспечение – это совокупность всех учебно-методических документов и материалов по модулям Программ, необходимых для организации и осуществления с их помощью обучения педагогов и специалистов по профилю организаций дополнительного образования.

24. Учебно-методическое обеспечение содержит следующие материалы.

- учебно-методические пособия;
- методические рекомендации для тренера/преподавателя/тьютора, слушателя;
- конспекты лекций;
- пособия по практическим занятиям;
- материалы контроля знаний, умений, навыков;
- гlossарий (справочник, словарь);

презентационные и раздаточные материалы;
 методические материалы практических занятий;
 аудио, видео и мультимедийные материалы;
 список учебной литературы, рекомендуемой слушателям в качестве основной и дополнительной литературы и другие.

Учебно-методические комплексы могут использоваться как на бумажных носителях (книги, брошюры), так и в электронном виде.

25. Учебно-методическое обеспечение осуществляется по модулям Программы:

1) нормативный правовой модуль – законодательными и нормативными правовыми актами Республики Казахстан по вопросам образования;

2) психолого-педагогический модуль – электронными образовательными ресурсами (аудио, видеоматериалы, анимации и иллюстрации), методическими материалами тренингов и практических занятий;

3) теоретико-технологический модуль – программами по организации учебно-воспитательной работы, методическими рекомендациями по обновлению содержания образования, учебно-методическими пособиями, справочными материалами (гlossарий, справочник, словарь и др.);

4) практико-ориентированный модуль – разработками современных учебно-методических комплексов, практических занятий, мастер-классов, тренингов, презентационных материалов;

5) каждый модуль – конспектами лекций в печатном или электронном вариантах.

Глава 8. Оценивание результатов обучения

26. По завершении Курса предусматривается у педагогов и специалистов по профилю организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей, обновление, пополнение знаний и совершенствование навыков профессиональной компетентности.

27. По завершении образовательного процесса с целью контроля и оценки знаний слушателей проводятся (по выбору):

1) презентация проекта;

2) итоговое тестирование.

28. Тестовые задания по итогам Курса включают вопросы на знание:

1) законодательных и нормативных правовых актов системы образования;

2) современных подходов к управлению организацией дополнительного образования;

3) психолого-педагогических аспектов в процессе творческой деятельности;

4) инновационных технологий и методов обучения.

29. Презентация проекта по итогам Курса предусматривает защиту

исследовательской работы индивидуально или в группе по изученным модулям.

30. Критерии оценки контрольной работы по итогам реализации Программы.

«Зачет» (тест: 50 процентов и выше) – педагог и специалист по профилю знает проблемную область выполненного задания, понимает первопричины решаемой проблемы, применяет знание для выполнения задания, анализирует и синтезирует подходы (методы, средства, формы, инструментарий и другие) для решения проблемы, оценивает значимость выполнения задания для решения проблем повседневной практики.

«Незачет» (тест: ниже 50 процентов) – педагог и специалист по профилю недостаточно знает проблемную область выполненного задания, не понимает первопричины решаемой проблемы, не применяет знание для выполнения задания, не умеет анализировать и синтезировать подходы (методы, средства, формы, инструментарий и другие) для решения проблемы, низко оценивает значимость выполнения задания для решения проблем повседневной практики.

Глава 9. Посткурсовое сопровождение

31. Посткурсовое сопровождение ориентировано на решение частных задач педагога, состоит из следующих элементов: самоопределение, актуальность компетентностей, обратная связь, непрерывность. Посткурсовой период предполагает полномасштабную рефлекссию, творческий отчет об осуществляемой им деятельности после Курса.

32. В посткурсовом сопровождении деятельности педагога используются следующие формы:

- 1) результаты профессионального развития;
- 2) организация и проведение в течение первого календарного года после прохождения Курса не менее трех самостоятельных работ педагогом;
- 3) привлечение педагогов, прошедших Курс и успешно применяющих полученные знания, умения, навыки на практике, к участию в мероприятиях по обмену опытом, публичное признание их опыта (публикации в средствах массовой информации);
- 4) корректировка Программы Курса.

33. Мониторинг посткурсового сопровождения деятельности педагога проводится в течение трех лет один раз в год заочно либо в дистанционной форме.

34. Каждый слушатель после Курса готовит индивидуальный план профессионального развития и направляет творческий отчет организаторам курса.

Глава 10. Список основной и дополнительной литературы

35. Список основной и дополнительной литературы, используемой в ходе проведения учебного процесса Курса:

1) Методические рекомендации «Формирование социально-личностных компетентностей обучающихся в условиях дополнительного образования» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2012 г.;

2) Методические рекомендации «Инновационные направления социального воспитания детей в организациях системы дополнительного образования Республики Казахстан» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;

3) Формирование социальной компетентности разрешения конфликтных ситуаций, толерантности и взаимодействия в многообразной культурной среде. Методическое пособие для руководителей системы образования, психологов, педагогов и социальных работников. Асылбекова Л.У. – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;

4) Методические рекомендации по развитию творческих способностей детей с ограниченными возможностями здоровья – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2014 г.;

5) Методические рекомендации «Формирование социально-экологических компетенций обучающихся средствами проектной деятельности» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2014 г.;

6) Методические рекомендации «Развитие системы занятости дополнительным образованием детей из «группы риска» и детей с ограниченными возможностями» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2015 г.;

7) Концептуальные подходы к развитию дополнительного образования детей в Республике Казахстан – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Нур-Султан, 2019 г.;

8) Концептуальные основы воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру», 2019 г.;

9) Интегрированная совместная деятельность с детьми раннего возраста: Изобразительная деятельность и знакомство с окружающим миром. Никитина А.В. 2012 г.;

10) Технологии активного социально-педагогического взаимодействия (тренинги, игры, дискуссии) в обеспечении психологической безопасности образовательного процесса. Оганесян Н.Т. 2013 г.;

11) Самообразование детей и подростков. Фадеева А.П. 2010 г.